

Svensk-arktiska relationer

Vegabesättningens möte med tjuktjer i nordöstra Sibirien 1878–1879

Åsa Olovsson

Prognoser om att polarisen är på väg att smälta riktar fokus mot Arktis. Det spekuleras kring nya sjövägar, men också om vilka som blir nya aktörer i världsekonomin. För ett par år sedan kunde vi läsa i pressen om hur Ryssland satt ned foten i Arktis. Med ubåt tog man sig ned till havsbotten vid Nordpolen, där man placerade en flagga. Dessa anspråk på en utvidgad gräns handlade om möjligheten till framtida vinster inom olja och gas. En av projektets intressenter var den svenske miljardären och affärsmannen Frederik Paulsen, som investerat miljonbelopp för att få följa med ett av de ryska fartygen.¹

De ekonomiska, men också politiska och sociala, banden som finns idag mellan ursprungsbefolkningar i polarområdet och representanter från olika stater, institutioner och organisationer kan sökas i historien. För drygt hundraåttio år sedan genomfördes, under svensk ledning, Vegaexpeditionen. Fartygets framfart hindrades av isen och *Vega* övervintrade under tio månader 1878–1879 i det sibiriska Arktis. På så vis ägde ett kulturmöte rum mellan besättningen och Tjuktjerhalvöns invånare. De resande skrev ned sina

Fil master Åsa Olovsson är sedan tidigare gymnasielärare, men idag arbetar hon som reporter. 2006 fick hon ta emot utmärkelsen Alla tiders historielärare. Artikeln bygger på hennes mastersuppsats.

erfarenheter i representationer som expeditionsrappporter, dagböcker och artiklar.² Tidigare tolkningar av dem har fokuserat på polarforskaren. Seglatsen har omtalats som ett paradnummer och *Vegas* män har hyllats som hjältar, vilka klarat en lång infrysning, gjort mängder av vetenskapliga upptäckter och lyckats med den geografiska bedriften att som första fartyg ta sig genom Nordostpassagen. Men den förklaringen är lika fastfrusen som *Vega* var i polarisen.

Inspirerad av postkoloniala perspektiv och genom kulturanalys har jag granskat nämnda representationer. Framförallt studeras de etniska relationerna mellan expeditionens medlemmar och tjuktjerna, dvs. den interaktion som ägde rum under fartygets vinterkvarter. Ursprungsfolk betraktades av samtiden som vildar från en primitiv periferi, vilka var underordnade all form av civilisation. Av det skälet ledde mötet till distinktioner och till att föreställningar om arktiska folk fortsatte att vara stereotypa och fördömande. Men här och var skimtar relationella sidor, som handlar om att det fanns en gemenskap mellan *Vegas* män och de tjuktjer de sammanstrålade med. Därtill var de expeditionen behjälplig på många sätt.

I föreliggande forskning aktualiseras frågor som rör kommunikation och umgänge. Här studeras verksamheter samt vilka resultat och reaktioner dessa genererade. Likaså undersöks vad expeditionen representerade: Hur *Vegas* män såg på tjuktjerna; men också hur de förstnämnda såg på sig själva. Detta ställs i relation till interaktionen de etniska grupperna emellan. Härtill följer en titt på de historiska sammanhangen, dels rörande expeditionen som företeelse i sin samtid, dels kring de ursprungsfolk de avsåg studera.

Vegaexpeditionen och dess representanter

Vegaexpeditionen genomfördes i ett tidsskede då forskning i Arktis var på frammarsch. Vita ytor på världskartan var högintressanta. Sverige var en polarforskande nation. Runt förra sekelskiftet genomfördes ett tjugotal svenskleda seglatser till Arktis från 1860-talet och femtio år framåt. Några av de mer kända expeditionerna gick till Spetsbergen och Grönland. Innan *Vegas* seglats genom Nordostpassagen och runt Eurasien fullbordades hade några resor gjorts fram till floden Jenisejs mynning i Ryssland. När väl polerna var utforskade blev det för svensk del inga fler omfattande seglatser i det arktiska området.³

Motiven till Vegaexpeditionen var främst vetenskapligt inriktade. Men den avsåg även att tillgodose handelspolitiska intressen i provandet om Nordostpassagen var en tänkbar sjöväg för handel samt om det fanns möjliga naturresurser för exploatering. I konkurrensen med andra polarforskande nationer utgjorde expeditionen också en territoriell markering. Härtill var den en geografisk bedrift.⁴

Vega var en tremastad ångdriven bark byggd som valfångstfartyg 1873 i Bremerhaven i Tyskland. Hon köptes in av AB Svenska ishavet och inför den förestående seglatsen iordninggjordes hon vid Karlskrona örlogsvarv. Fartyget hade tillräckligt med resurser, utrustning och förnödenheter för att vara till sjöss under ett års tid.⁵ Den stundande expeditionen stöddes av den svenske affärsmannen Oscar Dickson, men också av Sveriges kung Oscar II. Projektet sponsrades också av den ryske gruvägaren Alexandr Sibirjakoff från Irkutsk. Han var ägare till två guldgruvor. Intressenterna finansierade en tredjedel var av expeditionen. Då liksom nu såg man möjligheter till ekonomiska vinster i Arktis, även om anspråken då handlade om individuella habegär mer än kommersiella vinster.⁶

Expeditionens vetenskapliga ledare var Adolf Erik Nordenskiöld, professor vid Naturhistoriska museets mineralologiska avdelning i Stockholm. Befäl över *Vega* förde löjtnant i kungliga svenska flottan Louis Palander.⁷ På fartyget fanns sammanlagt trettio man, som frivilligt valt att ingå i expeditionen. Nio av dem var vetenskapsmän, vilka utom i de svenska fallen också var officerare. Om bord fanns även underofficerare, läkare, fångstmän, båtsmän, timmermän med flera befattningar. Karaktäristiskt för *Vegas* besättning var dess multinationella sammansättning. Utöver Sverige representerades Norge, som var i union med Sverige. Därtill deltog en representant från vardera Italien och Danmark. Finland – inlemmat i det ryska kejsardömet – var också med.⁸

Med Stilla havet som slutpunkt

Både Nordenskiöld och Palander hade ingått i tidigare polarexpeditioner. Vid ett par tillfällen hade de genomfört seglatser till Norra ishavet, varför de ansåg att sjöfart från Atlanten till Sibirien var möjlig. Med Stilla havet som slutpunkt var planen att segla genom den svårgenomträngliga passagen i nordost, när den

Forskare och officerare på Vega

Namn	Titel/grad och utbildning
Almqvist, Ernst Bernhard	Medicine kandidat och fartygsläkare
Bove, Giacomo	Löjtnant italienska flottan samt hydrograf
Brusewitz, Eric Cornelius	Löjtnant och fartygets second
Hovgaard, Andreas Peter	Löjtnant vid Kungliga danska flottan samt fysiker
Kjellman, Frans Reinhold	Filosofie kandidat och botanist
Nordenskiöld, Adolf Erik	Professor, vetenskaplig ledare, naturgeograf och geolog
Nordqvist, Oscar	Löjtnant vid Kejserliga ryska flottan samt tolk och zoolog
Palander, Louis	Löjtnant vid Kungliga flottan samt fartygschef
Stuxberg, Anton Julius	Filosofie doktor samt zoolog

Källa: Thorén 1979 s. 94

under sensommaren var någorlunda isfri. Där var genomfarten som besvärli-gast och där hade aldrig tidigare ett fartyg passerat.⁹

Vega kastade loss den 22 juni 1878. Fartyget gick från Karlskrona via Köpenhamn till Göteborg och sedan vidare till Tromsö. I slutet av juli samma år, när samtliga deltagare var ombordmönstrade, startade expeditionen. Inledningsvis förenade sig *Vega* med *Lena*, *Fraser* och *Express*. Även dessa fartyg var finansierade av Sibiriakoff. De avvek emellertid för andra uppdrag, medan *Vega* fortsatte sin planerade rutt i nordostlig riktning. Längs vägen gjorde vetenskapsmännen olika undersökningar och diverse nya upptäckter. I september 1878 hade *Vega* nått fram till nordöstra Sibiriens kust. Där hindrades fartygets fortsatta framfart av polarisen.¹⁰

I närheten av Pitlekaj på Tjukthjerhalvön förberedde besättningen fartyget för övervintring. Denna varade i närmare tio månader. Vinterkvarter hade kunnat undvikas om inte drivis vid Nordkap hade tvingat fartyget att stanna några extra dygn där. Under infrysningen sammanstrålade besättningen med det

Manskap på Vega

Namn	Befattning
J Haugan (Norge)	Draggförman
Dan Asplund	Båtsman och kock
F A Pettersson	1:e maskinist
Rud Nilsson	Skeppare
C J Smålänning	Båtsman
Olof Öman	Matros
Gjerton Carlsson	D:o
C Levin	Båtsman och hovmästare
P M Lustig	Båtsman
Ped Johnssen (Norge)	Fångstman
C Ljungström	Båtsman
C Carlström	Eldare
Sven Andersson	Timmerman
Olof Ingelsson	Eldare
C Lundgren	Matros
Ped Sivertssen (Norge)	Fångstman
O Nordström	2:e maskinist
Otto Hansson	Matros
Pehr Lind	Båtsman
P O Fäste	Båtsman
Th A Boström	Jungman

Källa: Ekström <http://www.grm.se/nordost/hemexp/vegabess.htm>

sibiriska ursprungsfolket tjuktjer. Först i juli 1879 hade isen smält så pass att expeditionen kunde fortsätta sin resa. Ett par dygn senare var hon det första fartyg som seglade genom Nordostpassagen. När *Vega* i början på september samma år nådde Yokohama i Japan inleddes de första hyllningarna.¹¹

Vägen hem kantades av ytterligare gratulationer. I Rom, London och Paris hölls påkostade mottagningar till expeditionens ära. När *Vega* i april 1880 seglade in i

till *Vegas* genomsegling. Den avtagande uppmärksamheten har förklarats med att sjötrafiken för utländska fartyg i området inskränktes till följd av ryska revolutionen 1917. Likaså påstås Suezkanalen ha utnyttjats i allt större utsträckning, tillsammans med att Transibiriska järnvägen byggdes. Men intresse för framkomlighet längs denna sjöväg uppstod på annat håll. I dåvarande Sovjetunionen investerade man stora summor i en isbrytarflotta.¹³

Tjuktjerhalvön och dess ursprungsfolk

Tjuktjerhalvön ligger i Sibiens nordöstligaste del och är en av världens kallaste platser. Till ytan är regionen jämförbar med Frankrike. Den etniska gruppen tjuktjer dominerar platsen. Under det att *Vega* låg i vinterkvarter vid Tjuktjerhalvön påträffades drygt 300 av dessa. De allra flesta har förblivit anonyma, men några av dem omtalas vid namn. De tjuktjer Vegamännen umgicks med var nomader och bodde i enkla tält. Tältplatserna varierade i storlek. Tjuktjerna levde av vad havet och tundran kunde ge. Vid brist på mat flyttade de vidare till en annan plats, där tillgången på föda var mer rik. Liksom många andra naturfolk var de shamanister. De förbindelser tjuktjerna hade med andra omkring den tid när *Vega* låg infrusen, rörde sig om amerikanska och kanadensiska valfångare. Med dem bytte de till sig alkohol och tobak och själva avyttrade de elfenben, päls och skinn. Genom sammankomsterna lärde sig tjuktjerna engelska fraser.¹⁴

Under Peter den stores tid erövrade Ryssland flera regioner i Sibirien. I samband med annekteringen av Tjuktjerhalvön blossade flera konflikter upp. Vid ett tillfälle dödades ett ryskt befäl. Med avsikt att hämnas utplånades ett stort antal tjuktjiska bosättningar. Människor i området dödades eller tillfångatogs för att bli offer för slavhandel. Renhjordar jagades bort. Denna med flera kampanjer i regionen har paralleller med fördrivningen av indianer i Nordamerika. Under samma århundrade drabbade även befolkningarna i området själva samman.¹⁵

Ryssarna förmådde inte helt och hållet införliva Tjuktjerhalvön och drog sig tillbaka. Det gjorde att ursprungsfolken levde relativt avskilt från det ryska samhället under 1800-talet.¹⁶ Först under sovjettiden införlivades Tjuktjerhalvön till fullo. Vid den tiden deporterades minst ett par miljoner människor

Skiss över arktiska regioner.

Källa: <http://arctic-council.org/filearchive/SSBmap.pdf>

till Gulagläger i regionen, främst som arbetskraft inom gruvnäringen. Även ursprungsfolken i området riskerade att hamna i arbetsläger om de opponerade sig mot den kommunistiska terrorn. Det sägs att trettio procent av allt guld i världen utvanns i Kolymabergen under 1940-talet och för varje kilo förlorade en människa livet.¹⁷

I linneansk anda

Kartläggningar och undersökningar i tidigare utforskade områden under 1800-talet gick tillbaka till Carl von Linnés tid. I denna anda utfördes Vegaexpeditionens vetenskapliga uppdrag. Vid sidan om bl.a. botaniska, geografiska och zoologiska vetenskapliga undersökningar beslutade Nordenskiöld också att utforska och dokumentera ursprungsfolk längs *Vegas* resa. Studierna av tjuktjerna blev särskilt omfattande till följd av infrysningen.

Idéer om ras- och kulturmätningar av ursprungsbefolkningar bottnade i sig i kolonialismen. Dessa fick ett allt starkare fäste under 1800-talet. Etnografiska studier ansågs vid den tiden leda till ökade lärdomar om människans historia. I länder som Frankrike, Tyskland och Storbritannien bildades de första antropologiska sällskapen från 1850-talet och framåt. I Sverige skedde motsvarande runt 1870-talet. Nordenskiöld var engagerad i Svenska sällskapet för antropologi och geografis (SSAG:s) styrelse.¹⁸

Listan på inflytelserika personer och stilbildare som inspirerade vetenskapsmännen på *Vega* är lång. Några exempel utöver Linné är Georg Forster och Alexander von Humboldt. De skrev geografiskt inriktade reseberättelser från sina respektive upptäcktsresor under 1700- och 1800-talet. De klassade ursprungsbefolkningars leverne som primitivt. Dessutom fastställdes skillnader mellan underordnade och överordnade kulturer i en systematisk ordning, vilket även skedde hos vetenskapsmän som Arthur de Gobineau och Charles Darwin. I Sverige forskade Anders och senare Gustaf Retzius på människors kranier. De delade in ursprungsbefolkningar i kortsallar respektive långskallar.¹⁹

Det här slaget av forskning användes som teoretiska verktyg när *Vegas* vetenskapsmän studerade de främmande kulturer de träffade på. Genom tidigare berättelser kunde de luta sig mot en bank av redan befintliga konstruktioner och stereotypa bilder av ursprungsbefolkningar.²⁰ Vegaexpeditionen följde ett slags kolonialt mönster. Där fanns vetenskapsmännen och deras underhuggare, här i form av fartygets manskap. Dessutom utnyttjades ursprungsbefolkningarna som informanter och de lät sig även undersökas.²¹

Nya forskningsrön kring ännu ett ursprungsfolk visades upp i tidskriften *Ymer*. Ett stort antal artiklar om tjuktjerna gavs ut åren efter expeditionens genomförande. Studier av ursprungsfolk var förenade med insamling av etno-

grafiska föremål såsom redskap och kulturella symboler och därmed öppnades möjligheter att visa upp levnadsförhållanden i polartrakterna på museer och utställningar.²²

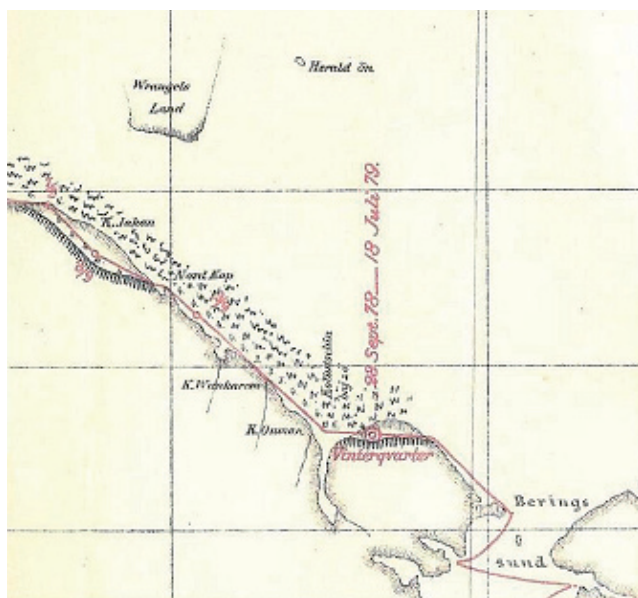
De första mötena med tjuktjer

Under första delen av *Vegas* resa mötte expeditionen samer och samojeder. I början av september 1878, när fartyget hade nått fram till västra delen av Tjuktjerhalvön påträffade man tjuktjer.²³ Nordenskiöld beskriver: "Nu inträdde dock en angenäm omvexling, i det att vi äntligen kommo i beröring med infödingar".²⁴ Den aktivitet som förefaller ha tagit vid i omedelbar följd efter att parterna upptäckt varandra var att: "Maskinen stoppades, båtarne lade till, och en mängd skinnyklädda, barhufvade varelser klättrade öfver relingen...".²⁵ Utöver att tjuktjerna sägs ha embarkera fartyget, skildras de som glada och tjattande infödingar.²⁶ Det indikerar att *Vegas* män använde befintliga diskurser om ursprungsfolk samt att man i framställningen velat visa på en diskrepans mellan ett primitivt och ett civiliserat beteende. I en annan skildring av händelsen avslöjade Vega-Sven att gevärsskott avlossades från fartyget. Han beskriver händelsen:

I dag på morgonen så kom där till oss 3 båtar med människor, de var vilda, de ville gå ombord men vi måtte ta oss ett gevär och skjuta innan vi kunde styra dän. Deras båtar var av sälhud, de var en 30 stycken människor, ludna, bruna fulingar.²⁷

Det första sammanträffandet med tjuktjer skildras även av zoologen och löjtnanten Oscar Nordqvist. I hans framställning anas en viss blygsel hos dem han mötte. Denna förefaller ha släppt "sedan de fått en sup bränvin och en bundt tobak per man."²⁸ De olika skildringarna låter se att Vegamännen uppfattade att de själva representerade ett civiliserat folk och att tjuktjerna befann sig i ett primitivt stadium i utvecklingen. Beskrivningarna visar upp en ganska enkel och entydig bild av ursprungsfolken.

Ännu fanns inga planer på att övervintra, men utan tvekan månade *Vegas* män om att skapa förutsättningar för goda kontakter. Inte minst märktes det genom de gåvor som expeditionens män delade ut till tjuktjerna i form av

*Vegas vinterkvarter
28/9 1878-18/7 1879
Källa: Bilaga i Tidskrift
i Sjöväsendet 1879*

silvermynt, tobak och lerpipor. Till del gav man också dem socker, avlagda kläder och spritdrycker.²⁹ Emellertid upprättade besättningen fler förbindelser med Tjuktjerhalvöns invånare. Ett antal tjuktjer beskrivs ha färdats med båt fram till Vega i början av oktober 1878, när hon låg i närheten av Pitlekaj.³⁰ När vinterkvarter där var ett faktum gästade tjuktjer fartyget med jämna mellanrum. Men besättningen besökte också deras tältplatser. Den allra minsta byn bestod av några få tält, medan den största boplatsen hade tjugofem. Inledningsvis fanns sju tält i Pitlekaj. Ett halvår senare fanns ingen bosättning där längre, då invånarna flyttat till ett annat område mer rikt på föda.³¹

Ickeverbal och språklig kontakt

Kontakterna mellan Vegas män och tjuktjerna genererade dels en ickeverbal, dels en verbal kommunikation. Olika former av samspel prövades. Ett stående inslag var lekar. Detta påvisar att de etniska grupperna kontinuerligt var tillsammans. Relationerna gynnade de fortsatta kontakterna, men samtidigt blev

de olika folkens seder och traditioner sinnebilder för det som var annorlunda, vilket också bidrog till ett skillnadsskapande. Strax innan fartyget blev infruset beskriver Vega-Sven ett besök vid en tältplats och hur parterna kommunicerade genom gester, imitation och lek. Som han uttrycker det: "hade [jag] dom att springa änkeleken, att banka hud och skinn och hoppa hjort. Sen ställde de till en lek på sitt vis".³²

Ett annat exempel påvisar hur manskapet under sin lediga tid sökte kontakt med tjuktjerna. I dagboken har Vega-Sven skrivit: "Så gick vi sex tokar i land till tjuktjernas tält. Vi hade dom till att dansa. Ingelsson var så tosig med dom. De var så lustiga...".³³ Nordqvist berättar om en tillställning där några tjuktjiska kvinnor uppträdde. Hans beskrivning av det visar att han inte riktigt kunnat sätta ord på vad han såg. Det var för honom en absolut annorlunda kulturyttring, som dessutom framställs som verkligt erotisk:

En annan dans, som jag sett, är mer en med mimik utförd sång än en egentlig dans. Jag såg en gång ett par tschukschiska qvinnor utföra en sådan dans i sittande ställning. De hade klädt af sig ända till midjan, så att öfre delen af kroppen var alldeles bar. Sången, som utgjordes af regelbundet utstötta korta, grymtande och hesa ljud, beledsagades af kroppens svängande turvis åt höger och åt venster och armarnas samtidiga sträckande åt samma håll.³⁴

När *Vega* var samlingsplatsen för umgänge roade flera av fartygets saker tjuktjerna. Omvänt fascinerades sjömännen över ursprungsfolkens reaktioner på de för dem främmande föremålen. Palander skildrar en påhälsning i officersmässen, dit en tjuktjerkövding med hustru bjudits in. Denne smyckade sin makas hår med den guldgalon han fått i gåva. Därtill speglade han sig om och om igen.³⁵

För att fira in det nya året hade ett sällskap bestående av både män, kvinnor och barn välkomnats till *Vega*. Där arrangerades en uppvisning av granat-skjutning. Nordenskiöld beskriver hur kvinnorna skrämts av kanonskotten. I skildringen framkommer också att deras sätt att uttrycka fruktan liknade västerländska kvinnors manér. Där står att de gett "sin rädsla till känna med ungefär samma åtbörder, som vid dylika tillfällen pläga utmärka det svagare och vackrare könet af europeisk ras."³⁶ I dessa ord framträder en klart markerad distans mellan mäns och kvinnors sätt att bete sig.

Den språkliga jargongen utmärktes till en början av att Vegamännen försökte göra sig förstådda på ryska och engelska. Ryska visade sig inte alls vara ett gångbart språk hos dessa tjuktjer och endast en i det sällskapet kunde några engelska räkneord. Nordqvist genomförde studier av tjuktjiska och upprättade en ordlista till hjälp för språkinläringen. Men även andra i besättningen lärde sig allteftersom tjuktjiska fraser. Därtill visade det sig att några tjuktjer kunde svenska uttryck.³⁷

Ett gemensamt ordförråd för kommunikation fram växte så småningom fram. Vilket tungomål som utgjorde basen i detta pidginspråk är dock svårt att utreda.³⁸ Nordqvists presenterade språkstudier ger bilden av att det var tjuktjiska. I början på mars 1879 hade *Vega* legat i vinterkvarter i närmare fem månader. Vid det laget syntes de etniska grupperna ha funnit ett fungerande sätt att kommunicera med varandra. Ett par tjuktjer bland dem som Vegamännen nu träffade kunde dessutom en del ryska fraser.³⁹ En annan skildring av kommunikationen, här från botanisten Frans Kjellman, visar att Vegamännen och tjuktjerna kommunicerade genom en planlös sammanblandning av språken, likt hur norrmän och ryssar samtalade när de handlade med varandra. Kjellman berättar att:

Samtalet föres på ett språk, af samma slag, synes mig, som den i norska finnmarken mellan norska fiskare och ryska fiskköpare talade ryssnorskan. De förra tro sig, då de använda denna munart, tala ryska, ryssarne åter anse att den vara god norska. Nog förestälde vi oss att det tungomål, på hvilket vi tilltalade tschuktscherna, var tschustchiska [sic], men jag är nästan viss på att de å sin sida trodde sig hafva lärt ett för dem nytt språk – vårt modersmål. Så hvad beträffar de flesta af oss. Nordqvist, som särskildt lagt sig vinn om att lära sig tschuschiskan talade nog äfven enligt deras tanke deras språk.⁴⁰

Hans jämförelse med russenorsk indikerar att kommunikationen var likvärdig på så vis att ord och uttryck hämtades både från européer och från tjuktjer. Dock kvarstår det faktum att fler än två språk representerades.

En fabricerad vänskap

I flera skildringar karaktäriseras relationen med tjuktjerna som vänskaplig, men samhörigheten är till stor del fabricerad. Den bygger på föreställningar om att européer haft förmåga att upprätta goda relationer med främmande kulturer.⁴¹ Ett exempel visar hur *Vegas* besättning beskrivs ha stått på mycket god fot med ursprungsfolken. Nordenskiöld låter påskina att:

Vårt första möte med inbyggarna i denna trakt [i Pitlekaj], der vi sedermera tillbragte tio långa månader, var å ömse sidor mycket hjertligt och bildade utgångspunkten för ett särdeles godt förhållande mellan tschukscherna och oss, hvilket bibehöll sig oförändradt under hela vår dervaro."⁴²

Även synen på expeditionens betydelse för tjuktjerna samt hur *Vegas* män tagit sig an dem skildras. Nordenskiöld framhåller att den dagen det blev dags för expeditionen att segla vidare "komme [tjuktjerna] att bittert gråta, hvartill de nog också skulle haft goda skäl i betraktande af de utmärkta sätt, på hvilket de behandlades af alla om bord Vega [sic]".⁴³

Palander talar också om vänskapen till tjuktjerna. Han framhåller att allt sedan expeditionen påträffade tjuktjer första gången "passerade vi dagligen en eller flera infödingbyar och hade besök av detta godmodiga folk."⁴⁴

Därtill karaktäriserar han dem som arktiska naturbarn, utan influenser från en civiliserad värld. I hans ögon är ursprungsfolken också ärliga, vänliga och gästfria.⁴⁵ Även Kjellman berättar om vänskapen med tjuktjerna. Enligt honom besökte de fartyget regelbundet, ibland kom större skaror på 30-40 personer.⁴⁶ Hos Vega-Sven omtalas dock inte någon vänskap. Relationen till tjuktjerna framställs mycket knapphändigt, trots att hans berättelse visar att han hade nära kontakter med tjuktjer dels när det gällde arbete, dels under frivakter.⁴⁷

Trots den omtalade vänskapen syns umgänget med tjuktjerna ha skett på olika villkor. Tjuktjerna fick i allmänhet inte gå ned i fartyget, utan tilläts endast att vistas på däck. Nordenskiöld framhåller att skälet till det var med "Hänsyn till renlighet".⁴⁸ Ibland gjorde man dock undantag. På liknande sätt gällde vissa förbehåll när expeditionen besökte tjuktjiska bosättningar. Vid ett tillfälle i början av vistelsen vid Pitlekaj omtalas att några av Vegamännen avvisats från att gå in i tältets sovkmarmare när de besökte en tjuktjisk familj. Det hela fram-

ställs hänga samman med den gränsdragning som upprättats för besök på *Vega*, vilket syns ha förargat tjuktjerna så pass att "en af dem till och med visade lust att öfva vedergällning".⁴⁹ Det här slaget av förpassning beskrivs dock ha avtagit, då en rutin med förning infördes i samband med besök hos tjuktjerna. Nordenskiöld förklarar: "att utesluta oss från det inre tältet var för männen ej så lätt, då vi vid dylika besök alltid hade med oss sötsaker och tobak...".⁵⁰

Alkohol var ett effektivt sätt att få tjuktjerna att falla till föga. Ett par suppar brukade fungera, men det ansågs inte alltid tillräckligt. Till exempel kostade ett eftertraktat elddon hela åtta styrketårar. Om de fick för mycket alkohol syns expeditonsmedlemmarna ha besvärats av att ursprungsfolken blev väl närgångna.⁵¹ Nordenskiöld understryker hur man "I sällskap med rusiga infödingar fick [...] passa väl upp för att ej oförmodadt få sig en kyss af någon gammal flottig säljägare".⁵²

Ifråga om besättningens eget alkoholbruk visar spisordningen att det dagliga intaget under infrysningen var hela två kvarter rom eller brännvin (ca 65 cl), en siffra som låg långt över den årliga genomsnittsförbrukningen för en svensk under 1800-talet.⁵³ Den omfattande konsumtionen visar att det fanns ett beroende av alkohol. Hur väl drickandet föll inom dessa ramar är inte helt klart. I *Vega-Svens* skildring finns spår som visar att besättningen druckit även andra slag av alkohol samt att detta intag skedde utöver dagsransonen. Han beskriver:

Befälen gick ner på isen klockan 9 och hade en kastrull med sig med punsch och gjorde eld och glöggade. De tog positivet med sig och spelade och åkte skridsko och drack, men vi fick se på om vi ville men inte vara med.⁵⁴

För att fortsätta med Vegamännens anseende, tycks det ha funnits fler saker som inte tjuktjerna accepterade hos dem, även om representationerna överlag visar att besättningens medlemmar uppförde sig rätt och riktigt. Ett exempel handlar om när expeditionen möttes av ogillanden, då de på eget bevåg utforskade och gjorde arkeologiska utgrävningar i en gammal eskimåbosättning från 1600-talet. Nordenskiöld rapporterar att "Våra undersökningar betraktades af tschuktschernerna med misstroende".⁵⁵

När det däremot gällde genus betonades en hög status bland expeditonsmedlemmarna. Några exempel handlar om att de tjuktjiska kvinnorna funnit att Vegamännen var särdeles attraktiva. I dessa återspeglas idén om ett manligt

ideal, här den äventyrlige hjälten. Nordenskiöld återger "att de önskade sig en hvit man till älskare".⁵⁶ Vidare framhåller han att en tvåbarnsmor gärna "ville skaffa sig ett tredje [barn] med en af skeppsfolket".⁵⁷ Här finns också en underton av den attraktiva främmande kvinnan. Dessa tankar framträder ännu tydligare när Nordenskiöld skildrar de yngre tjuktjiska kvinnorna som "sedesamma, ofta ganska täcka, och [att de] kände tydligen samma behof att väcka uppmärksamhet genom små koketteri-konstgrepp som Evas döttrar af europeisk ras".⁵⁸

Återgivna karaktärsdrag

Framställningarna av de vänliga och ärliga folken med flörtiga kvinnor är inte fulländad. I skildringarna finns sprickor där *Vegas* män fördömer tjuktjerna och dessa handlar om ursprungsfolkens odisciplinerade uppförande. De uttryckta ogillandena skedde troligen mot bakgrund av att besättningsmännen själva uppfattade sina levnadsförhållanden som mer ordnade. Ett sådant sammanhang rör handel. Vid ett flertal tillfällen insinueras att tjuktjerna inte alltid gick att lita på, då de var "sluga och beräknande handelsmän, vana att tillvarata sin egen fördel".⁵⁹

Även tjuktjernas bordsskick ansåg Vegamännen vara stötande. Vid ett tillfälle bjöds de på överbliven kötsoppa av kocken. Tjuktjerna beskrivs uppföra sig som "utsvultna djur [vilka] kasta sig öfver, ösande i sig [soppan] med skedar, tomma preservburkar och framför allt med händerna".⁶⁰ De nya vännerna föreföll inte heller tänka långsiktigt ifråga om att hushålla med maten. Nordenskiöld framhåller hur de ätit omåttligt i samband med en lyckad jakt och att de verkade obekymrade över morgondagen.⁶¹

Ett annat exempel där tjuktjerna kritiserades rör hygien. Det visade sig att de tvättade sig med urin. Några kommentarer lyder: "Över hufvud är det klen bestäldt med tschuktschernas renlighetssinne, och framför allt är deras uppfattning af rent och orent betydligt afvikande från vår."⁶² Även tjuktjernas sätt att uträtta sina behov verkade ha varit en laddad fråga, kanske till och med för oanständig för att omtalas i någon av reserapporterna. Men Vega-Sven skriver hur han förfärats över att tjuktjernas toalettritual:

När de skall göra sitt behov, så klär de av sig nakna mitt för oss ut med sidan, så får vi gå och köra dom väck och så lägger de sig på knäna. Sen står där en 4–5 hundar utav deras och slickar dom så fort.⁶³

Ifråga om obehag berättar Nordenskiöld hur den norske fångstmannen Johnsen skrämts av något i umgänget med tjuktjerna. På egen hand såg han sig om i trakten. Han jagade och besökte intelligande bosättningar.⁶⁴ Nordenskiöld framhåller att Johnsen efter sitt strövtåg visade "en ööfvervinnerlig motvilja att vidare besöka tshuktsch-tälten".⁶⁵ Men orsaken till denna olust nämner han inte. Dock syns fångstmannens kontakt med tjuktjer ha fortsatt. I samband med en utfärd var han och Giacomo Bove, löjtnant och hydrograf vid italienska flottan, på besök i en kustby. Där förefaller umgänget ha varit trevligt.⁶⁶ Bove påvisade ytterligare sidor kring den tjuktjiska kulturen, i sin rapport till Nordenskiöld berättar han:

Den första aftonen, vi tillbragte i Najtskaj, var sålunda tältet, der vi gästade, fullt med folk, men utan att det minsta oljud uppstod. Om någon hade något att säga, talade han helt lågmäldt, liksom han vore blyg. Han åhördes uppmärksamt, utan något afbrott. Först när en slutat, började en annan.⁶⁷

Ett annat betecknande karaktärsdrag rörde tjuktjernas imponerande uthållighet, vilken avvek i jämförelse med konditionen hos expeditionens medlemmar. I en redogörelse omtalar Nordqvist hur han tillsammans med Andreas Hoovgaard, fysiker och löjtnant vid danska flottan, besökt ett tjuktjiskt tätläger. En vägvisare följde dem dit. Denne beskrivs i det nedanstående som slav, då man i början uppfattat att den tjuktjiska kulturen hade en sådan sammansättning.⁶⁸ Nordenskiöld citerar Hoovgard:

Under bortresan, som varade 21 ½ timme [sic] sprang Menkas slaf oafbrutet framför slädarne, och äfven när vi rastade var han i verksamhet, för att uppsöka spåret, sköta hundarne o. s. v. Då vi kommo till lägret, sof han icke och var dock lika rask under den följande dagens färd.⁶⁹

Omtalade tjuktjer

Wassili Menka var en av de tjuktjer som expeditionen hade närmare kontakt med, även om relationen blev kortvarig. Menka var rentjuktjernas ledare, vilket visar att tjuktjerna inte uppträdde autonomt. Han blev inbjuden med sitt följe till *Vegas* officersmäss. De gåvor i form av renkött han hade med sig visar att även tjuktjerna var angelägna om att skapa goda kontakter med *Vegas* män. Menka återkom till fartyget vid ett par tillfällen.⁷⁰ Besättningen verkar ha uppskattat hans besök. Samvaron blev uppsluppen då Menka "dansade [...] efter positiv, dels solo dels tillsammans med några af sina värdar, till stor fröjd för närvarande europeer och asiater".⁷¹

Menka bjöd *Vegas* män att komma till hans tältläger. Dessutom tog han med sig korrespondens från fartyget. Emellertid tvivlade man på att Menka utfört sitt uppdrag, då han inom kort återvände till *Vega* vid en tidpunkt när man uppfattat att han fortfarande var på resa. Denna gång hade han med sig ännu mer renkött, som han ville byta mot brännvin. Men misstroendet mot honom medförde att mottagandet blev ett annat. Först när expeditionen återvänt till Sverige kunde man informera sig om att postgången med Menka som kurir hade fungerat, men att det dröjt många månader innan breven nått fram.⁷²

Notti var en annan tjuktjer som *Vegas* män träffade på. Han hörde hemma i Rirajtinop, som var en mindre bosättning drygt en halvmil från fartygets vinterkvarter. Hans familj bestod av fyra syskon och hustrun Akangaut. För övrigt var Notti den ende tjuktjer vars levnadshistoria omtalas i större utsträckning. Första gången han omtalas är när han är på jakt med löjtnanten och fartygets second Eric Brusewitz i mitten på februari. Notti var Vegamännen behjälpliga med en mängd saker och han var en omtyckt person.⁷³ Nordqvists teckning av honom är:

Skulle någon utfärd göras, hvem bads då i första hand om bistånd med råd och dåd, om ej Notti? Behöfdes några etnografiska föremål djur eller växter, som voro svåra eller omöjliga att erhålla, hvem skaffade dem, om icke Notti? Han hjälpte alla och hann till för allt, och så stod han högst i gunst hos alla, från den förste till den siste, från "professorn" till "akademikern", professorsn uppassare. Men var han arbetsam och villig, så var han å andra sidan äfven stolt öfver förtroendet och den utmärkta ställningen, han intog framför sina stamförvandter.⁷⁴

Dock var det tydligt att expeditionens ständige följeslagare tillhörde ett primitivt folk och att han betraktades som en ädel vild. I framställningen av honom framträder det enkla och oförstörda:

'Notti är beskedlig', alldeles som ett barn plägar tala till sina föräldrar. Det är den naiva känslouttrycket hos den ännu oförderfvade, barnliga vilden, då han står inför en representant af den vesterländska civilisationen, för hvilken han känner en instinktlk vördan och fruktan.⁷⁵

En tolv år gammal flicka vid namn Reitinacka var en av dem som förefaller ha varit uppskattad av besättningen. Hon tillhörde en av de familjer som flyttade från Pitlekaj till den närliggande byn Jinretlen. Även om Nordenskiöld omtalar henne mycket kort identifierar attributet den "bortskämda Vega-favoriten" den nära relationen till henne.⁷⁶

Noak Elisej är ännu en av de tjuktjer som nämns vid namn. Dock träffade besättningen honom först i juni 1879. Inledningsvis tvivlade man på hans välvillighet, vilket var förknippat med sammanträffandena med Menka och hans uppfattade opålitlighet. Men inställningen till honom ändrades då Notti, som också var med, berättade att Elisej hade med sig en stor försändelse. I själva verket var denna ett mycket litet brev från de sibiriska myndigheterna. Där beskrevs kort hur Elisej hade uppdragits att bistå expeditionen med förnödenheter, varför han hade med sig renar för avyttring. Kontakterna med honom avbröts, då *Vega* en månad efter besöket lämnade sitt vinterkvarter.⁷⁷

Handeln med tjuktjerna

En återkommande syssla under infrysningen var handel. För expeditionens räkning bytte man till sig etnografiska föremål som vapen och redskap, men även livsmedel och kläder var varor av betydelse. Likaså köpte *Vegas* män olika tjänster. I tjuktjernas fall handlade affärerna om att komma över förnödenheter som inte fanns i trakten. En attraktiv vara var tobak. På fartyget fanns en större uppsättning ukrainsk sådan, tillhandahållen av Sibiriakoff. Härtill fanns lerpipor och silvermynt.⁷⁸ Men tjuktjerna attraherades inte alls av det senare. Nordenskiöld berättar att de framförallt var intresserade av "grofva synålar och

stoppnålar, grytor, knifvar [...], yxor, sågar, borrar och andra redskap af jern, linne- och ylleskjortor [...], halsdukar, tobak och socker”.⁷⁹

En annan troligen mer oväntad bytesvara för expeditionens del var konservburkar. Vid besök hos ett nygift par framkommer att de kokade fisk i en sådan.⁸⁰ Ursprungsfolken tycks ha anammat detta sätt att laga mat, vilket visar på en kulturöverföring, men också på deras rationella syfte med handeln. Vega-Sven återberättar hur han förevisat tillagningsprocessen:

Jag gjorde upp eld mitt i tältet och en där skulle koka fisk. Det hade jag dom till för det har de inte sett. Jag hade en bleckburk med mig. Den hade jag slagit hål i och hängt i ståltråd, så den kunde hänga över elden. Förut så har de ätit fisken rå.⁸¹

Tjuktjerna lockades också av de livsmedel som fanns på *Vega*. De uppskattade anrättningar som gröt och soppa, därtill tyckte de om socker och brännvin. Vid några tillfällen beskriver man att tjuktjerna tiggde till sig mat från fartyget. Dock påtalar Nordenskiöld att tigeriet avtog när deras jakt varit lyckad.⁸² Kjellman skildrar också hur tjuktjerna lidit brist på mat och hur de under en period besökt fartyget dagligen i hopp om att få något att äta. Han understryker att expeditionen delat med sig av sitt brödförråd och att ”De lida nöd nu de stackars varelserna”.⁸³ Detta visar också att man från expeditionens håll önskat framhäva att man handlingskraftigt hjälpt tjuktjerna ur armodet.

Utdelning av förnödenheter skedde dock inte utan att expeditionen fick någon form av betalning. Kjellman deklarerar vilka rikedomar i form av kulturella föremål, lämningar, men även grönsaker, som besättningen tillhandahållit endast i utbyte mot mat:

Den dagliga marknaden tar sin början. De hafva åtskilliga saker att bjuda som de veta vara af värde för oss, såsom vapen, pelsvaror, prydnader, leksaker, fisk, hvalben, alger, grönsaker o. s. v. För allt begäres nu mera endast kaouka [mat]. Idag är tillförseln af hvalben stor i följd af vår dagarne förut uttalade önskan om att erhålla sådana. En har kommit med en eller ett par ryggkotor, en med ett refben, en med ett skulderblad. [...] Äfven på lyxartiklar och grönsaker är tillgången god. De förra bestå af ganska naturtrogna hvalross- och björntand skurna djur- och menniskobilder, af mycket enkla ståltrådsarmband och af perlband med små hvita, blå, gröna, röda perlor. Grönsakerna hvaraf förråden nu synas vara nästan uttömda, äro dels jästa växtämnen: bladbärande videqvistar, blad och blommande skott af åtskilliga här förekommande växter.⁸⁴

Då inte alla tjuktjer hade möjlighet att sälja föremål, blev även tjänster betalningsmedel. Under en period kom det tjuktjer till *Vega* för att arbeta i byssan. Därtill samlade de och sågade ved, skottade snö samt hämtade och smälte is för färskvattenförsörjning. Dessa insatser beskrivs ha ersatts med mat i sådan mängd att den räckte både till dem och till deras familjer.⁸⁵

Emellertid upprättade parterna ett system för handel med varandra, där olika varor mer eller mindre hade ett fast pris. Nordenskiöld berättar hur fem vedträn kunde ge "två till tre skeppsskorpor" från fartyget.⁸⁶ Men inte enbart ursprungsfolken var beroende av *Vegas* män när det gällde försörjning av mat, utan även det omvända förhållandet gällde. Fartygets proviant var inte oändlig. Utöver att tjuktjer försedde expeditionen med renkött kom de under en period och sålde småfågel och ägg.⁸⁷ Härtill skedde införskaffning av mat i samband med expeditionens utfärder.

Besök i tätlägren

Besöken i tätlägren gjorde att Vegamännen fick möjlighet att ta del av tjuktjernas levnadsförhållanden. Nordenskiöld uppmärksammade särskilt styckning och urtagning av djur. Denna syssla var kvinnornas ansvar. Skildringen av hur detta gick till har en närmast naturalistisk stil. Det vulgära och obscena är framträdande i beskrivningen av hur en äldre kvinna tar hand om innehållet i vommen från en slaktad ren, för att använda det som föda.⁸⁸ Han berättar att: "Handen begagnades [...] som skopa. Och de nakna armarna voro högt upp färgade af den just ej aptitliga spenaten".⁸⁹ Återgivningen kan tyckas exotisk, men den här typen av syssla förekom även på hemmaplan. Inom slakteriindustrin arbetade tarmrenserskor. Ur ett genusperspektiv framstår denna syssla som oren, då det var något som män inte utförde.⁹⁰ Valet att framställa den här typen av händelse är också en fråga om klass, då slaktande gjordes av andra grupper i samhället än den Nordenskiöld representerade.

Även Bove studerade tjuktjernas levnadsförhållanden. I sina iakttagelser noterar han att:

Tältkammaren eller jaranga, såsom denna del af tältet kallas af infödingarne, upptager en god tredjedel af hela tältet och är arbetsrum, matsal och sofrum på samma gång. Formen är parallelepipedisk och en medelstor sofkkammare har 1,80 meters höjd, 3,50 meters längd och 2,20 meters bredd. Väggarna äro bildade af renhudar med håren inåt, hvilka uppbäras af ett resvirke af stolpar och tvärsåar. Golfvet utgöres underst af ett lager af gräs, hvarpå en hvalrosshud är utbredd.⁹¹

Bove uttalar sig också om några tjuktjers fysionomi i det tält han gästade tillsammans med Johnsen. Om barnens uppsvällda bukar berodde på undernäring eller på att de ätit rejält framgår inte av sammanhanget:

Vi funno der alla invånarne fullständigt nakna, Eeres hustru Kedlanga icke undantagen. Kedlanga var väl byggd, hennes bröst fylligt, magen något framskjutande, låren magra, benen spinkiga, fötterna små. Männen tycktes hafva större anlag för fetma än kvinnorna. Några af barnen hade oproportionerligt stora magar.⁹²

Exkursioner i omgivningarna

Vegas män företog även längre utflykter. Ändamålen handlade om jakt och fiske, men också om vetenskapliga studier, upptäckter av naturfyndigheter samt insamlingar. En förutsättning för genomförandet av de längre turerna var lokala guider, tillsammans med inlånade färdmedel i form av hundslädar och skinnbåtar. Därtill krävdes att Vegamännen hade möjlighet att övernatta.

I syfte att införskaffa renkött gjorde Palander och Kjellman en utfärd, utrustade med vägvisare, hundsläde och proviant. Därtill hade de med sig ett eget tält. Väl framme hos värdfamiljen fick de veta att det ännu inte var säsong att slakta ren. Hursomhelst blev de erbjudna kvällsmat i form av säl, men avböjde. Inte heller ville de övernatta i den tjuktjiska bosättningen, utan fördrog det egna tältet trots att temperaturen var runt tio minusgrader.⁹³ Palander rapporterar om utfärden till Nordenskiöld. Fartygschefen återger också mötet med en ung manlig tjuktjer. Redan befintliga konstruktioner är synliga i den framställningen och här framträder den erotiska attraktionen till den ädle vilden:

Sjelf var han en ståtlig ung man, med ett intelligent utseende och med en smidig, vacker kropp. Hans kläder, af utmärkt trevfligt snitt och af ovanligt vacker renskinn, föllo tätt efter den välväxta kroppen och lemnade oss tillfälle att se hans behagliga och stolta hållning, hvilken tog sig bäst ut, då han rörde sig.⁹⁴

Även Nordqvist med fler från fartyget var på en längre exkursion. Sällskapet gick till fots. Proviant och nödvändig utrustning för övernattnig drog de på släde. Målet med utfärden var att undersöka en sjö och där en speciell sikart. Notti följde med som guide. Väl framme höggs en vak i isen och man la nät, för att fånga fisken.⁹⁵ Det här slaget av utflykt krävde en vägvisare med god kännedom om trakten, men det fordrade också att Vegamännen hade förtroende för denne, då de begav sig långt iväg från vinterkvarteret. Valet av Notti som ledsagare tyder på att expeditionen hade en nära relation till honom samt att de tagit del av hans kunskap och information om trakten.

Även exkursioner i närområdet höll besättningen sysselsatt. I linneansk anda samlade vetenskapsmännen in växter, mossor och lavar. Dessutom fångade man ett stort antal fåglar och mindre däggdjur, vilka tidigare var okända arter från den sibiriska djurvärlden. Vid flera tillfällen tog man hjälp av tjuktjerna, men sällan betonades deras insatser.⁹⁶ Härtill samlade man in parasiter. Vega-Sven berättar om Nordkvists lusfynd. I dagboksanteckningarna uttalar han också Naturhistoriska museets anmodan:

En man har varet i land, den samme som skall lära sig språket. Han har samlat lus till professorn. Han har fått 2. De har de lagt i sprit, de skall ha dom till museumet i Stockholm. Han vill ha flatlus med, han tar vad han får för någon ting och gömmer i de gamle vattentunnorna ombord.⁹⁷

Några tjuktjer hade upplyst Vegamännen om att det fanns en sötvattensjö med en särskilt god fisk. Rustade med ett större nät från *Vega* gjorde ett antal ur expeditionen en utflykt till platsen i början av juli. Den här gången var några kvinnor ledsagare, men också medhjälpare. Väl framme vadade de ut i sjön. Nordenskiöld återger hur de "fingo i hundratal en svart, för oss alldeles okänd fiskart, af en typ, som man snarare skulle väntat finna i eqvatorialtrakternas sumpar, än här uppe i norden."⁹⁸ Händelsen visar på ännu ett exempel där

ursprungsfolkens kunskap och kännedom om trakten var avgörande för den lyckade upptäckten. Utöver att den rikliga mängden fisk blev kvällsmat, lades den också i sprit för fortsatta studier på hemmaplan. En närmare undersökning visade att arten var en slags hundfisk. Fyndet var så pass uppseendeväckande att det efter *Vegas* hemkomst presenterades i ett föredrag vid vetenskapsakademien.⁹⁹

Mammutbetar betraktades som högklassiga fynd. Dock hade man bara fått tag på ett fåtal sådana. Men Nordenskiöld omtalar hur *Vegas* män informerats av en tjuktjer om "att ben af mammut fanns vid hans tält".¹⁰⁰ Några ur expeditionen begav sig i väg på jakt efter de värdefulla benen. Notti lånade ut sin båt, då de skulle färdas längs en älv. Dessvärre avbröts turen då vattendraget blev allt grundare. Den här gången återvände man till fartyget utan rikedomar. Nordenskiöld berättar om besvikelsen över att inte ha nått fram till fyndplatsen.¹⁰¹ Nämnda utfärd beskrivs också av Vega-Sven. Hans knappa anteckningar ger en uppfattning om hur konstellationen av *Vegas* män och tjuktjer kunde se ut vid den här typen av verksamhet. Den 17 juli 1879 noterar han:

17 var en torsdag. Det var pumpa, skrubba däck, sen var det skaffning. Klockan 9 så var det professorn, doktorn och 2 man till skulle i land 2 dagar och leta mammutben och 4 tjuktjer med långt upp i fjällen.¹⁰²

Utgrävningar och egna strövtåg

Vegamännen gjorde även utgrävningar av gamla boningar, grav- och offerplatser. I en del fall skedde det helt utan tjuktjernas vetskap. Många av de skatter som expeditionen förde med sig från Tjuktjerhalvön var tänkbara utställningsföremål och studieobjekt. Dessa handlingar återspeglar hur Vegaexpeditionen kan betraktas som en kolonial akt.¹⁰³ Spår av tidigare kulturer fångade vetenskapsmännens uppmärksamhet. De gjorde en omfattande utgrävning av några Onkilonboningar. Från dessa förde de med sig olika redskap, men de tog även tillvara kvarlevor som djurhuvuden och valrosständer.¹⁰⁴ Vega-Sven och andra från manskapet var med vid utgrävningen. Han har noterat:

Jag har varit i rummet och stuvat om provianten. De andra mannarna har varit i land och hackat jorden i stora högar. De har hittat en yxa, som är utav flinta och ben till skaft. Där har varit krig för två hundra år sedan. De ser husen efter det folket, som bott där, och där är så mycket valfiskaben. Professorn, han var med, och han värderade det som vi hittat till ett tusen kronor. Jag var med i land och arbetade så gott jag kunde.¹⁰⁵

Expeditionen samlade in valben i riklig mängd. Nordenskiöld beskriver dess omfattning: "Något helt skelett fans dock icke, men af de lösa benen hemfördes så stora massor, att ensamt hvalbenssamlingen kunnat utgöra full last för en mindre farkost."¹⁰⁶

Ett annat fynd av intresse var skallen från en död man, som hittades av Johnsen i samband med hans strövtåg. Han tog med sig redskap och vapen från platsen. Nordenskiöld återger också hur fartygets läkare Ernst Almqvist undersökte det av djur tilltygade liket samt beslutet att avlägsna huvudet från resten av kroppen. Detta lindade han in och förde med sig till fartyget väl dolt i sina persedlar. Skeletteringen löste man genom att huvudet sänktes ned i vattnet, där fiskar nafsade åt sig av hudresterna.¹⁰⁷ Trots att det i forskningssammanhang förekom insamling av skallar vid den här tiden betraktade Nordenskiöld denna handling som hänsynslös. Han rapporterar: "Detta helgerån märkte tschukscherna aldrig".¹⁰⁸

Studier av tjuktjerna

En annan planerad verksamhet var etnografiska studier. Även dessa följde ett kolonialt mönster, då tjuktjerna utsågs till studieobjekt. Den långa infrysningen möjliggjorde flertalet undersökningar. Utöver studier kring tjuktjernas språk, kultur och levnadsvanor kontrollerade man också deras färgseende. Dessutom genomförde man längd- och skullmätningar på dem och flera i besättningen var dessutom engagerade i att porträttera tjuktjerna. Palander fotograferade dem, men det fanns också dem som tecknade av folken.¹⁰⁹

Nordenskiöld hade tidigare läst om inuiter från Grönland. Med det som orientering ansåg han att det fanns många likheter mellan dessa polarfolk och tjuktjer.¹¹⁰ I konstruktionen av deras identitet utgick han från att de "utgöra

utan tvifvel en blandning af flere förut vilda och krigiska raser".¹¹¹ Beträffande tjuktjernas utveckling menade Nordenskiöld att de numera fredliga och ädla vildarna tydde på en tillbakagång och inte ett framåtskridande.¹¹²

Nordqvist gjorde efterforskningar när det gällde tjuktjernas tillhörighet. Han kom fram till att kategoriseringen i kust- och inlandsfolk inte stämde överens med den empiri han upplevde. I dialog med tjuktjer fann han nämligen att de definierade sin identitet med "det gemensamma namnet tšau-tšu", alltså tjuktjer oavsett hemort.¹¹³ Men hans studier skevade. Dels gjorde han en klassificering på förhand av de tjuktjer han intervjuade, dels förefaller informanterna ha lämnat flertydiga svar. I rapporten står:

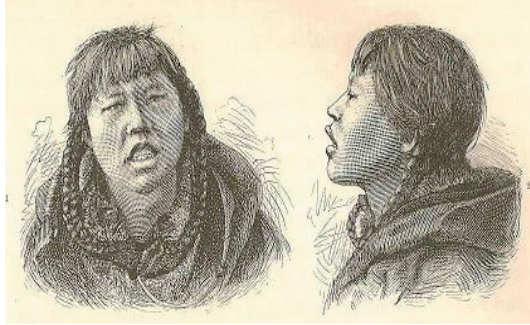
Ställes frågan till kustbor, fick man stundom äfven svaret ankadl'i muri = vi äro hafsbor. Vid närmare efterfrågan fick man dock det beskedet, att äfven ankadl'i äro tšau-tšu"¹¹⁴

Porträtteringen av tjuktjerna hörde till del samman med de etnografiska studierna. Ett urval nedan visar hur man dokumenterade deras fysionomi.

En annan illustration, som återkommer på ett par ställen i representationerna är bilden av en kvinna med den sedvanliga ansiktstatueringen. Här hör syftet med framställningen även samman med uppvisandet av kulturella symboler. Exemplet nedan visar hur linjer tatuerats på kinderna, hakan och näsan. I bildtexten omtalas hur de första strecken läggs i början av tonåren och hur tatueringen fulländas först när kvinnan gift sig.¹¹⁵

Nordqvist redovisar de fysiskt antropologiska studierna. De innehåller mätningar av tjuktjernas kroppsbyggnad, längd, huvudstorlek samt storlek på händer och fötter. Härtill studerade han deras ansiktsdrag, hy och hårväxt.¹¹⁶ Den systematiska tabellen längre fram i texten redovisar resultaten.

Mätningarna av tjuktjerna gjorde det möjligt att studera likheter och skillnader i deras anatomi i jämförelse med andra ursprungsfolk. Utifrån vedertagen nomenklatur kunde också tjuktjerna rasbestämmas. Som utgångspunkter användes Gustaf Retzius, men också den franske läkaren och antropologen Paul Brocas forskning. Utifrån den senares anatomiska skallindex kom Nordqvist fram till att de tjuktjer han undersökt kunde föras till olika typer av lång- respektive kortskallar.¹¹⁷

*Illustrationer av tjuktjiska ansikten.
Källa: Nordenskiöld 1881, s. 88.*

*Ansiktstatuering
Källa: Nordenskiöld 1881, s. 104.*

Mätningar å levande tschuktischer från tschuktisch-halföns nordkant.

Halsens längd från adamsäpplets öfre rand till bröstbenet.	75	86	65	—	—	65	20
Örats största längd.	62	—	65	—	—	62	19
Munnens bredd.	47	43	51	60	46	54	18
Afståndet mellan näsvingarnes yttre kanter.	38	37	40	45	35	34	17
Afståndet mellan inre ögonvinklarne.	36	37	35	45	34	35	16
Näsans längd från näsroten till spetsen.	50	47	46	45	40	44	15
Näsans längd från näsroten till subnasalpunkten.	56	56	50	59	55	51	14
Afståndet mellan hakans midtpunkt och yttre öronöppningen.	149	145	147	133	149	133	13
Afståndet mellan överläppens framkant och yttre öronöppningen.	142	132	138	131	133	124	12
Afståndet mellan subnasalpunkten och yttre öronöppningen.	129	121	127	121	125	115	11
Afståndet mellan näsrotens midtpunkt och yttre öronöppning.	116	117	120	121	117	106	10
Ansigtets bredd mätt öfver ökbågarna.	143	143	135	151	146	117	9
Ansigtets bredd mellan underkäsvinklarne.	121	124	110	130	126	114	8
Ansigtets höjd från näsroten till hakan.	120	125	127	126	118	110	7
Vertikalbågen öfver hjessan mellan öronöppningarna.	346	344	350	355	332	235	6
Hufvudets horisontella omkrets mätt öfver glabella och bakhufvudets yttersta punkt.	358	545	545	555	551	525	5
*Hufvudets bredd vid öronöppningarnes öfre kant.	141	117	138	122	140	131	4
Hufvudskålens största bredd.	150	148	149	147	147	149	3
Hufvudets största längd från glabella till bakhufvudets yttersta punkt.	189	196	197	191	190	179	2
Kroppslängd från hjessan till marken.	1603	1603	1624	1509	1477	—	1
Ålder.	30	18	35	20	20	25	
Kön.	m.	m.	m.	f.	f.	f.	
<i>Tseptso</i> från Pidlin.....							
<i>Rutugin</i> från Yinretlen.....							
<i>Tsaygin</i> från Yinretlen.....							
<i>Pedzaka</i> från Yinretlen.....							
<i>Aynana</i> från Yinretlen.....							
<i>Eldmuna</i> från Pidlin.....							
Numer.....							

Källa: Nordqvist 1883, s. 244.

En närmare titt på skallmätningarna visar för övrigt att man i brist på regelrätta instrument använde "ett rekrytmått, ett mätband och en timmermanskrum-cirkel".¹¹⁸

Undersökningar av tjuktjernas färgseende genomfördes ombord. Som ersättning för deltagandet bjöd fartygsläkaren tjuktjerna på en sup. Almqvist studerade närmare 300 tjuktjer, både män och kvinnor. Han följde den svenske fysiologen Fritiof Holmgrens metod. Dock visar redovisningen av studierna att det funnits en del problem. Almqvist framhåller att han var den ende som var insatt i dessa slags studier och att referenslitteraturen var ringa. Därtill var tjuktjerna ovana vid att uttrycka sig i färgterminologi. Beträffande resultaten upptäckte han att nio personer var totalt färgblinda, 18 stycken hade till viss del ett onormalt färgseende, medan de resterande var normaleende.¹¹⁹ Utiifrån de här resultaten kunde Almqvist dra slutsatsen att studien "otvetydigt [visat], att tschukscherna i allmänhet äga organ att skilja färger lika goda som vi svenskar."¹²⁰

Kontakterna upphör

När den närmare tio månader långa infrysningen upphörde runt mitten av juli 1879, avbröt *Vegas* män också kontakterna med tjuktjerna. Besättningen hade fått återkommande information från lokalbefolkningen om isförhållanden. Den 14 juli rapporterade några tjuktjer att de sett fartyg några mil från *Vegas* vinterkvarter. Fyra dagar senare kom plötsligt befrielsen från isens grepp. Under middagstid började *Vega* röra sig. Ett par timmar senare hade hon iordningsställts och expeditionen kunde fortsätta sin seglats.¹²¹ När fartyget passerade en av de tjuktjiska bosättningarna såg besättningen en skymt av dess invånare. Nordenskiöld framhåller:

På höjden vid Jintretlen stodo, då vi ångade förbi, byns män, kvinnor och barn mangrant församlade, blickande utåt hafvet på den eldhäst [...] som för alltid förde vännerna från de långa vintermånaderna bort från deras kalla, kala strand. Om de verkligen, såsom de ofta lofvat, vid vår bortresa fälde tårar, kunde vi ej se från det afstånd, som nu skilde oss från dem. Men nog kan det hända, ett vildens lättörda sinne förledt dem dertill.¹²²

Distansen mellan de etniska grupperna framstår tydligt. *Vegas* resa bort från den gamla världen blir en form av gränslinje mellan vi och dem. Denna förstärks av eldhästen som en primitivt uttryckt metafor för en farkost från den moderna världen. Det beskrivna känslolagda sinnelaget hos tjuktjerna frammanar dessutom en bild av att polarforskande män från civiliserade trakter är hjältar som inte gråter.

Avslutande kommentarer

Vegaexpeditionen har av många betraktats som en succé. Vetenskapliga studier i ett tidigare utforskat naturområde drev fram projektet. Ekonomiska vinster som guld, elfenben och valben lockade också. Resan handlade även om att vinna en geografisk seger. Därtill såg man möjligheter till öppnandet av nya sjövägar. Det har konstaterats att samlingen av nya upptäckter och föremål blev enorm till följd av infrysningen. Men här måste vi lägga till att de många lyckade förvärven aldrig hade varit möjliga utan tjuktjernas medverkan. Tjuktjerna var en nödvändighet för expeditionens uppdrag, då de nyttjades som guider och assistenter, ordnade med transporter m.m.

Vega var således det första fartyg som genomförde en seglats genom det sibiriska Arktiskt. Äran av den erövrade geografiska triumfen gjorde att Sverige kunde göra anspråk på en framskjuten plats i förhållande till andra polarforskande nationer. Ett svenskt fartyg, en expedition ledd av en svensk, innebar också att expeditionen och dess hjältar kunde användas som medel i stärkandet av den svenska självbilden. Jämför den ryskledda expeditionen till Nordpolen för några år sedan, som beskrevs i inledningen.

Men föga nämns ifråga om framgångar när det handlade om möjligheter till öppnandet av en ny handelsled. Inte heller kan representanterna påvisa några upptäckter av större mått avseende naturfyndigheter. För Alexander Sibirkoffs räkning blev det inga nya guldfynd. Utifrån dessa båda aspekter kan projektet betraktas som förspilt.

Infrysningen skapade ett behov av kontakt mellan *Vegas* män och tjuktjerna. De kommunicerade på en pidgin, dock användes inte enbart tjuktjiska och svenska, vilket förklaras av att representanterna behärskade ytterligare språk. Även ickeverbalt uppvisades flera uttryck och traditioner. Dialogen mellan parterna var inte entydig utan flertydig. Förhandlingar och kompromisser ägde

rum och nya roller skapades. Det fanns en förändringsbenägenhet ifråga om att anpassa sig till varandra.

Återkommande verksamheter var handel, exkursioner och utflykter, förenade med vetenskapliga undersökningar. Även om ingen erövring av området skedde hemförde *Vegas* män olovligen flera föremål och relikter, som visar att projektet var en kolonial handling och att Arktis var en arena för vetenskapliga experiment. Tjuktjerna såg också chanser till att byta till sig förnödenheter av olika slag. De var rationella i sitt handlande. Till del effektiviserades vissa sysslor genom tillgången till modernare redskap. Men dessa torde inte ha inneburit några banbrytande förändringar för deras sätt att leva.

Vid den etnografiska kartläggningen av tjuktjerna dominerade dock vetenskapsmännen över ursprungsfolken, då dessa utsågs till studieobjekt och gick med på att undersökas för en sup brännvin. Denna koloniala handling bekräftar det skillnadsskapande som har sprungit ur den antropologiska forskningen. Metoderna var till del beprövade. Resultaten kunde föras till olika teorier som dåtidens raslära. Och ytterligare ett ursprungsfolk kunde ringas in.

I representationerna tilldelades tjuktjerna en underordnad position och klassades som ädla vildar. De beskrivs som extremt uthålliga och sexuellt attraktiva. Vidare framställs de med attribut som fria, glada, sorglösa, oskuldsfulla och naiva. *Vegas* män ansåg också att tjuktjerna betedde sig odisciplinerat och att de hade ett motbjudande, smutsigt och barbariskt leverne. I representationerna finns även en fabricerad vänskap mellan besättningen och tjuktjerna.

Parallellt med dessa bilder framträder Vegamännens egenhändiga skildringar. Dessa visar att de finns perspektiv bortom de stereotypa framställningarna. Här används fördömande igenkänningstecken som att tjuktjerna var opålitliga, hotfulla och tiggande varelser. Men i några sammanhang beskrivs de också som nödställda, vilka räddats genom Vegamännens undsättning. Man framhåller sällan tjuktjernas insatser, istället omtalas vad de inte gjort. Här och var finns dock glimtar av ett nära förhållande. Dessa nyanserar de negativa framställningarna och påvisar skevheten i de befintliga konstruktioner som använts. Hursomhelst ledde representationerna av tjuktjerna till att den västerländska diskursen om arktiska folk förstärktes.

Vegamännen däremot tillskriver sig själva en överordnad position. Denna frammanas av att berättelserna om tjuktjerna ställs i kontrast mot Vegamännens representationer. Genom att rapportera om att tjuktjerna är primitiva, smut-

signa och dumma sägs indirekt att Vegamännen själva är civiliserade, rena och klipska. Den ledande ställningen produceras också av Vegaprojektet i sig. Det ansågs således som européns självklara rätt att utforska och ta vara på resurser i ett främmande Arktis tillsammans med att ursprungsfolken inte ägde den förmågan. Denna bild förstärks genom representationerna, då de återger vad *Vegas* män frambringat i form av nya upptäckter, intressanta fynd och insamlingar av olika slag. Men uppvisandet av denna västerländska hegemoni, där Vegamännen framställs som framstående forskare och hjältar, vilka uthärdat en tillvaro i sträng kyla avskurna från all civilisation, är att betrakta som förenklad. Hos dem fanns helt klart farhågor. I många avseenden var de oerhört beroende av tjuktjerna. Utan en samverkan med dem och en fungerande relation till dem är frågan om *Vegas* män alls skulle ha överlevt den långa infrysningen.

Summary

This article is about a cultural encounter between the inhabitants of the Chukchi Peninsula of north-eastern Siberia and Nordenskiöld's *Vega* expedition of 1878–79. More specifically, it deals with the latter's conception of the indigenous people and how the men of the *Vega* represented themselves. The empirical material consists of travel accounts, articles, as well as a diary, all from members of the expedition. With inspiration from a post-colonial perspective, cultural analysis questions are asked concerning interaction and representation. The outcome indicates that the encounter, on the one hand, implied the creation of divergence between the two ethnic groups, and, on the other, that there was also a relational side to the interaction. The expedition can partly be looked upon as a colonial enterprise and as a means for Sweden to position itself in the Arctic in relation to other countries. Also a social interaction took place between the ethnic groups, a communication that was both verbal and non-verbal. The cultural identity ascribed to the Chukchi people was based on already-existing social constructions concerning indigenous people. In this sense, the Western discourse on Arctic people was strengthened. The outcome of the study indicates that earlier conceptions and perceptions about the Chukchi people can be re-evaluated. This also applies to the men of the *Vega*, together with the legacy after the *Vega* expedition.

Referenser

Tryckta källor

Almqvist, Ernst, "Studier öfver tschuktschernas färgsinne", i (red) Adolf Erik Nordenskiöld, *Vega-expeditionens vetenskapliga iakttagelser bearbetade af deltagare i resan och andra forskare*. Stockholm, 1882. Första bandet.

Andersson, Sven, "Sven Anderssons Journal förd å Ångfartygt Vega under expeditionen åt Norra Ishavet åren 1878–1879", i *Vega Svens Dagbok*. Föreningen Gamla Carlscrona, Årsbok 1979.

Kjellman, Frans R, "Svenska Polarexpeditionen 1878–79", *Stockholms Dagblad*, den 4 november 1879.

Nordqvist, Oscar, "Bidrag till kännedomen om tschuktschernerna", i (red) Adolf Erik Nordenskiöld, *Vega-expeditionens vetenskapliga iakttagelser bearbetade af deltagare i resan och andra forskare*. Stockholm, 1883. Andra bandet.

Nordqvist, Oscar, "Minnen från Tschuktschernes land". Etnografiska uppteckningar från skeppet Vegas övervintring", *Finsk Tidskrift*, 4–5/2001. (Jubileumsbidrag, tidigare publicerat i *Finsk Tidskrift* år 1880 hämtat 2009-09-10, http://web.abo.fi/org/finsk_tidskrift/pdf/FT_4-5_2001.pdf, kopia i författarens ägo)

Nordenskiöld, Adolf, Erik (red.), *Vegas färd kring Asien och Europa jemte en historisk återblick på föregående resor längs gamla världens nordkust*. Stockholm, 1880. Förra delen.

Nordenskiöld, Adolf, Erik (red.), *Vegas färd kring Asien och Europa jemte en historisk återblick på föregående resor längs gamla världens nordkust*. Stockholm, 1880. Senare delen.

Nordenskiöld, Adolf, Erik (red.), *Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser: bearbetade af deltagare i resan och andra forskare*. Stockholm, 1882. Första bandet.

Palander, Louis, "N.O. – passagen förbi Sibiriens nordkust och genom Beringssundet utförd under Svenska ishafsexpeditionen åren 1878–79", *Tidskrift i sjöväsendet* (Carlskrona, 1879)

Elektroniskt material

<http://arctic-council.org/filearchive/SSBmap.pdf>, hämtat 2010-09-01

[http://www.ne.se/alkoholpolitik/historik?](http://www.ne.se/alkoholpolitik/historik?i_h_word=nykterhetsr%C3%B6relsen)

[i_h_word=nykterhetsr%C3%B6relsen](http://www.ne.se/kvarter/1395590), hämtat 2010-05-12

<http://www.ne.se/kvarter/1395590>, hämtat 2010-05-12

<http://www.ne.se/kolymabergen>, hämtat 2010-08-30

http://www.ne.se/lang/pidginspr%C3%A5k?i_h_word=russenorsk, hämtat 2010-08-30

Litteratur

Ekström, Knut, "Vegas besättning" hämtat 2010-05-15

<http://www.grm.se/nordost/hemexp/vegabess.htm>

Fabian, Johannes, *Time and the Work of Anthropology. Critical Essays 1971–1991*. Harwood Academic Publishers, 1991.

Forsyth, James *A History of the Peoples of Siberia. Russias North Asian Colony 1581–1990*. Cambridge University Press, 1992.

Fur, Gunlög, "Fabrication of Friendship? The Historiography of European – Indian Friendship in the Delaware Valley" i (red) Kerstin W. Shand mfl, *Notions of America: Swedish Perspectives*. Södertörns högskola, 2004.

Hansson, Lars, *Slakt i takt. Klassformering vid de bondekooperativa slakteri-industrierna i Skåne 1908–1946*. Växjö universitet, 2004.

Kertulla, Anna, M, *Antler on the Sea. The Yup'ik and Chukchi of the Russian Far East*. Cornell University Press, London, 2002.

Lindskog, Bengt och Zetterberg Bengt, *Medicinsk Terminologi*. Stockholm, 1981.

Ljungström, Olof, *Oscariansk antropologi. Etnografi, förhistoria och rasforskning under sent 1800-tal*. Gidlunds förlag, 2004.

Nordenstam, Bertil, "Why the Northeast Passage? The Background to A. E. Nordenskiöld's Great Expedition", i (red) Urban Wråkberg och Gunilla Lindberg-Wada, *An Arctic Passage to the Far East – The Visit of the Swedish Vega Expedition to Meiji Japan in 1879*. Stockholm, 2002.

Olovsson, Åsa, "Fastfrusen i polarisen – Etniska relationer med utgångspunkt i Vegaexpeditionen 1878–1879", mastersuppsats vid Linnéuniversitetet 2010.

Reid, Anna, *The Shamans's Coat – A Native History of Siberia*. London, 2002.

Schough, Katarina, *Hyperboré – Föreställningen om Sveriges plats i världen*. Stockholm, 2008.

Tokunaga, Eiji, "On the Development of Nordenskiöld's System of Polar Exploration and Its Role as a Model for Scientific Expeditions", i (red) Urban Wråkberg och Gunilla Lindberg-Wada, *An Arctic Passage to the Far East – The Visit of the Swedish Vega Expedition to Meiji Japan in 1879*. Stockholm, 2002.

Thorén, Ragnar, *Svenska arktiska expeditioner under 1800-talet*. Kungälv, 1979.

Wråkberg, Urban "Eugenio Parent and Giacomo Bove: Italians in 19th Century Swedish Polar Exploration," i (red) Marco Beretta & Karl Grandin, *A Galvanized Network: Italian-Swedish Scientific Relations from Galvani to Nobel*. Bidrag till Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens Historia, no. 32. Stockholm, 2001.

Noter

¹*Aftonbladet*, "Ryssland flaggar på nordpolen", 2007-08-02.

²Se källor i referenslistan.

³Wråkberg (1999), s. 121-125. Tokunaga, s. 30-38; och Thorén, s. 4.

⁴Olovsson, s. 46.

⁵Thorén, s. 93-94; och Tokunaga, s. 39-40.

⁶Olovsson, s. 106.

⁷Wråkberg (2001), s. 177; Nordenstam, s. 19-20; och Thorén, s. 87-93.

⁸Wråkberg (2001), s. 177.

⁹Wråkberg (2001), s. 177; Nordenstam, s. 19-20; och Thorén, s. 87-93.

¹⁰Thorén, s. 95-104; och Nordenstam, s. 20-22.

¹¹Nordenstam, s. 23; och Thorén, s. 103-111.

¹²Nordenstam, s. 23-27; Tokunaga, s. 41; och Thorén, s. 111-114.

¹³Thorén, s. 114-115; och Ragner, s. 1-5.

¹⁴Olovsson, s. 51-55.

¹⁵Forsyth, s. 131, 145-149; Reid, s. 185-186; och Kertulla, s. 24.

¹⁶Forsyth, s. 262; Reid, s. 184-186; och Kertulla, s. 24-25.

¹⁷Reid, s. 188; Wheeler, s. 50 jfr <http://www.ne.se/kolymabergen>

¹⁸Ljungström, s. 12, 27, 53, 79 och 357.

¹⁹Olovsson, s. 56-58.

²⁰Olovsson, s. 35-39.

²¹Jfr Schough, s. 53.

²²Ljungström, s. 203. <http://www.ssag.se/index.php?sida=ymerzok&sokval=1#visa>, <http://www.etnografiska.se/smvk/jsp/polopoly.jsp?d=1699&a=9034>

²³Nordenskiöld (1880), s. 415; och Nordenskiöld (1882), s. 187.

²⁴Nordenskiöld (1880), s. 414.

²⁵Nordenskiöld (1880), s. 414-415.

²⁶Nordenskiöld (1880), s. 414.

²⁷Andersson, s. 18.

²⁸Nordqvist (1880), s. 234.

²⁹Nordenskiöld (1880), s. 415 och 423-424; samt Nordqvist (1880), s. 233-234.

³⁰Nordenskiöld (1880), s. 469-470.

³¹Nordenskiöld (1880), s. 468-471 jfr Almqvist, s. 189.

³²Andersson, s. 25; jfr Nordqvist (1883), s. 239.

³³Andersson, s. 32.

³⁴Nordqvist (1883), s. 239.

³⁵Palander, s. 23.

³⁶Nordenskiöld (1881), s. 135.

³⁷Nordenskiöld (1880), s. 415 och 473-474; Nordenskiöld (1881), s. 12; Nordenskiöld (1882), s. 31-32; samt Nordqvist (1880), s. 234; och Palander, s. 31.

³⁸Jfr http://www.ne.se/lang/pidginspr%C3%A5k?i_h_word=russenorsk

³⁹Nordenskiöld (1881), s. 12.

⁴⁰Kjellman (1879).

⁴¹Olovsson, s. 38; jfr Fur (2004), s. 105-115.

⁴²Nordenskiöld (1880), s. 470-471; jfr Nordenskiöld (1880), s. 433; och Nordenskiöld (1881), s. 145.

- ⁴³Nordenskiöld (1881), s. 1-2.
- ⁴⁴Palander, s. 22.
- ⁴⁵Palander, s. 27.
- ⁴⁶Kjellman (1879); fler exempel i Nordenskiöld (1880), s. 471-472.
- ⁴⁷Andersson, s. 59, 62 och 66.
- ⁴⁸Nordenskiöld (1880), s. 471.
- ⁴⁹Nordenskiöld (1880), s. 471.
- ⁵⁰Nordenskiöld (1880), s. 471.
- ⁵¹Nordenskiöld (1881), s. 118.
- ⁵²Nordenskiöld (1881), s. 118-119.
- ⁵³Nordenskiöld (1882), s. 84-85. Enligt <http://www.ne.se/kvarter/1395590> motsvarar en kvarter 0,327 liter. Alkoholkonsumtionen runt 1850 var ca 20 liter per invånare och år enligt http://www.ne.se/alkoholpolitik/historik?i_h_word=nykterhetsr%C3%B6relsen
- ⁵⁴Andersson, s. 28; jfr ibid, s. 58, 60, 72, 81, 86-87 och 109.
- ⁵⁵Nordenskiöld (1880), s. 429-430.
- ⁵⁶Nordenskiöld (1881), s. 142.
- ⁵⁷Nordenskiöld (1881), s. 142.
- ⁵⁸Nordenskiöld (1881), s. 142.
- ⁵⁹Nordenskiöld (1880), s. 424.
- ⁶⁰Nordenskiöld (1880), s. 500. Citerar Kjellman. Se även Nordenskiöld (1880), s. 503.
- ⁶¹Nordenskiöld (1882), s. 54.
- ⁶²Nordenskiöld (1881), s. 107-108.
- ⁶³Andersson, s. 110.
- ⁶⁴Nordenskiöld (1880), s. 474.
- ⁶⁵Nordenskiöld (1880), s. 477.
- ⁶⁶Nordenskiöld (1881), s. 22.
- ⁶⁷Nordenskiöld (1881), s. 31.
- ⁶⁸Nordenskiöld (1880), s. 479.
- ⁶⁹Nordenskiöld (1882); citat från Hoovgaard, s. 61.
- ⁷⁰Nordenskiöld (1880), s. 479-481.
- ⁷¹Nordenskiöld (1880), s. 481.
- ⁷²Nordenskiöld (1880), s. 479-481 och s. 486.
- ⁷³Nordenskiöld (1880), s. 469; Nordenskiöld (1881), s. 7; och Nordqvist, s. 238-240.
- ⁷⁴Nordqvist (1880), s. 238.
- ⁷⁵Nordqvist (1880), s. 238.
- ⁷⁶Nordenskiöld (1881), s. 62.
- ⁷⁷Nordenskiöld (1881), s. 53 och 56-57.
- ⁷⁸Nordenskiöld (1881), s. 120.
- ⁷⁹Nordenskiöld (1880), s. 424.
- ⁸⁰Nordenskiöld (1881), s. 98.
- ⁸¹Andersson, s. 32.
- ⁸²Nordenskiöld (1881), s. 115-116.
- ⁸³Kjellman (1879).
- ⁸⁴Kjellman (1879); jfr Nordenskiöld (1881), s. 135.
- ⁸⁵Nordenskiöld (1880), s. 473; Nordenskiöld (1881), s. 147-148; Nordenskiöld (1883), s. 51; och Kjellman (1879).
- ⁸⁶Nordenskiöld (1880), s. 472; och Nordenskiöld (1883), s. 51.

- ⁸⁷Nordenskiöld (1881), s. 52.
⁸⁸Nordenskiöld (1880), s. 419.
⁸⁹Nordenskiöld (1880), s. 419; jfr exemplet i Nordenskiöld (1880), s. 434.
⁹⁰Hansson, s. 154-155.
⁹¹Nordenskiöld (1881), s. 24; jfr *ibid.*, s. 95.
⁹²Nordenskiöld (1881), s. 28.
⁹³Nordenskiöld (1881), s. 16-19.
⁹⁴Nordenskiöld (1881), s. 19.
⁹⁵Nordenskiöld (1881), s. 19-22.
⁹⁶Nordqvist (1880), s. 237; Nordenskiöld (1881), s. 34; och Nordenskiöld (1882), s. 90.
⁹⁷Andersson, s. 50.
⁹⁸Nordenskiöld (1881), s. 63.
⁹⁹Nordenskiöld (1881), s. 62-64.
¹⁰⁰Nordenskiöld (1881), s. 73.
¹⁰¹Nordenskiöld (1881), s. 73; Nordenskiöld (1882), s. 84 och 93; samt Nordenskiöld (1880), s. 383-398.
¹⁰²Andersson, s. 126.
¹⁰³Fabian (1991), s. 193-195 och 219-220.
¹⁰⁴Nordenskiöld (1880), s. 428-429.
¹⁰⁵Andersson, s. 20.
¹⁰⁶Nordenskiöld (1880), s. 509.
¹⁰⁷Nordenskiöld (1880), s. 490; rapporten citeras i Nordenskiöld (1881), s. 93-94.
¹⁰⁸Nordenskiöld (1880), s. 490.
¹⁰⁹Nordenskiöld (1881), s. 88-89 och 104-105; samt Nordenskiöld (1882), s. 81-82.
¹¹⁰Nordenskiöld (1881), s. 148.
¹¹¹Nordenskiöld (1881), s. 150.
¹¹²Nordenskiöld (1881), s. 150.
¹¹³Nordqvist (1882), s. 231.
¹¹⁴Nordqvist (1882), s. 231.
¹¹⁵Nordenskiöld (1881), s. 104; och Nordqvist (1883), s. 241.
¹¹⁶Nordqvist (1883), s. 242-246; och Nordenskiöld (1880), s. 469.
¹¹⁷Nordqvist (1883), s. 245; jfr Lindskog.
¹¹⁸Nordqvist (1883), s. 242.
¹¹⁹Nordenskiöld (1882), s. 36; jfr Andersson, s. 86; och Almqvist (1882), s. 187-194.
¹²⁰Almqvist (1882), s. 194.
¹²¹Nordenskiöld (1881), s. 12-13; Nordenskiöld (1882), s. 55-56; och Andersson, s. 125.
¹²²Nordenskiöld (1881), s. 72.